

Zakościelna, Anna

Badania ratownicze na trasie gazociągu Ukraina - Hrubieszów

Archeologia Polski Środkowowschodniej 8, 145-151

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA ZAKOŚCIELNA

BADANIA RATOWNICZE NA TRASIE GAZOCIĄGU UKRAINA – HRUBIESZÓW

W 2005 r. Karpacka Spółka Gazownictwa Sp. z o.o. z siedzibą w Tarnowie rozpoczęła terenowy etap realizacji gazociągu doprowadzającego gaz z Ukrainy do Polski. Na odcinku od granicy państwowej do Hrubieszowa projektowana trasa transportu gazu weszła w kolizję z sześcioma stanowiskami archeologicznymi: Zosin, stan. 17 (AZP 85-96/85), Łukaszówka-Husynne, stan. 28 (AZP 85-95/12) – w gminie Horodło oraz Husynne, stan. 29 (AZP 86-95/63), Husynne-Kolonia, stan. 4 (86-95/64), Husynne, stan. 30 (AZP 86-95/68) oraz Moroczyn, 26 stan. (AZP 86-94/40 i 86-95/70) – w gminie Hrubieszów (ryc. 1). Ratownicze badania wykopaliskowe tych stanowisk przeprowadził w kwietniu 2005 r. zespół Pracowni Traseologicznej Instytutu Archeologii UMCS¹ w Lublinie na zlecenie Fundacji UMCS, która była głównym realizatorem zadania. Niniejsze sprawozdanie prezentuje wyniki badań stanowisk Zosin, stan. 17, Łukaszówka-Husynne, stan. 28 i Moroczyn 26, stan. Pozostałe zawarte są w tekstach T. Klisza (2006), M. Piotrowskiego i T. Wiśniewskiego (2006) oraz M. Szeligi (2006).

Badania na wszystkich stanowiskach dostosowane były do przebiegu nitki gazociągu i do szerokości wykopu pod rurę gazową. Po mechanicznym zdjęciu humusu wytyczano magistralę zgodną z przebiegiem rury gazowej, a od niej wykop o szerokości 2 m i długości odpowiedniej do zasięgu stanowiska określonego występowaniem materiałów zabytkowych na powierzchni. Wykopy dzielone były na odcinki o długości 10 m, w obrębie których inwentaryzowano materiał z warstw i lokalizowano obiekty archeologiczne. W uzasadnionych przypadkach zakładano aneksy poszerzające przestrzeń badawczą, dla wyeksplorowania obiektów w całości. Wykopy i odcinki badawcze lokalizowane były w systemie podziału gazociągu, tj. namierzone od właściwych dla poszczególnych stanowisk punktów załamania (PZ) rury gazowej (ryc. 1).

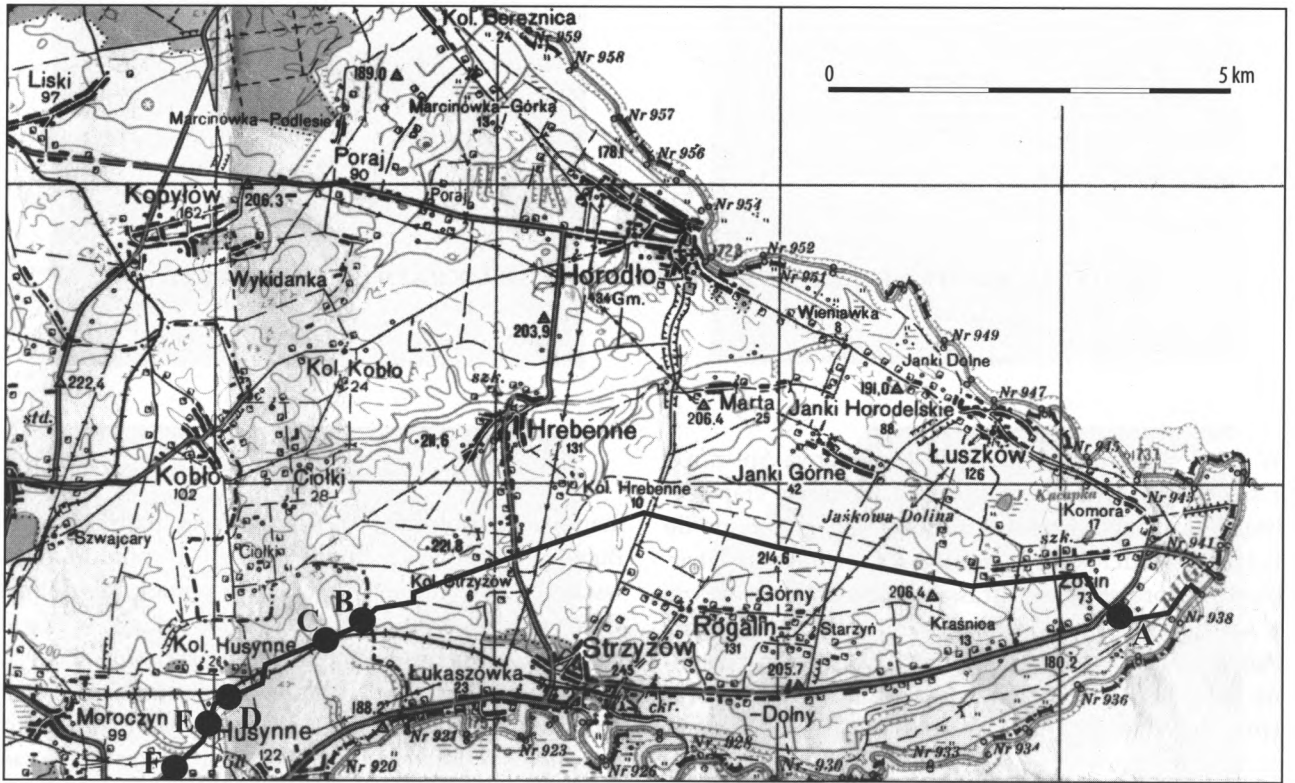
ZOSIN, STAN. 17

Stanowisko położone jest na terasie nadzalewowej Bugu o ekspozycji południowej i południowo-wschodniej, wyniesionej ok. 2-3 m ponad dno doliny. Odkryte zostało przez Andrzeja Kokowskiego w czasie badań powierzchniowych AZP 10 kwietnia 1984 r. Na powierzchni kilku hektarów znaleziono wówczas 16 fragmentów ceramiki, z których 9 określono jako pozostałości osady kultury ceramiki sznurowej, 7 zaś przypisano do wczesnego średniowiecza.

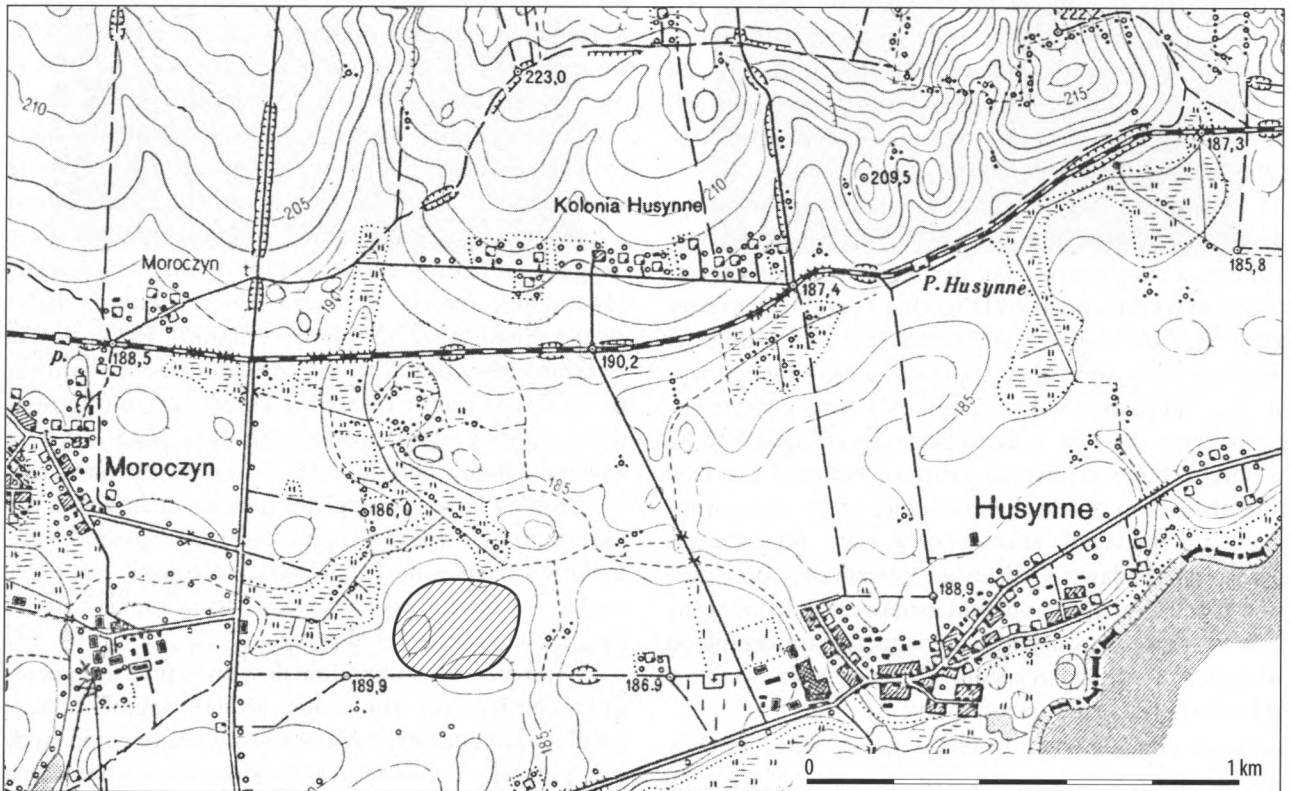
W części centralnej powierzchniowego zasięgu stanowiska, którą przecinał wykop gazowniczy nie odkryto pozostałości obiektów archeologicznych. Z warstwy ornej i stropu podglebia pozyskano łącznie 74 zabytki, w tym 65 fragm. ceramiki i 9 wyrobów krzemienych. Klasyfikacja kulturowo-chronologiczna tylko częściowo potwierdziła obserwacje z badań AZP w 1984 r., nie stwierdzono bowiem materiałów związanych z kulturą ceramiki sznurowej. Stanowisko zasiedlane było kilkakrotnie począwszy od eneolitu po wczesne średniowiecze. Pierwsza faza osadnicza związana jest z kulturą amfor kulistych (9 fragm. ceramiki). Fazę drugą dokumentuje ceramika kultury mierzanowickiej (34 fragm.). Trzecią wyznacza materiał kultury lużyckiej z epoki brązu (2 fragm. ceramiki). Faza czwarta związana jest z osadą wczesnośredniowieczą i datowana na X w. (7 fragm. ceramiki). Pojedynczym fragmentem ceramiki sygnalizowana jest faza piąta – XII w. Kolejne 2 fragm. ceramiki datowano ogólnie na wczesne średniowiecze. Ze względu na stan zachowania nie określono kulturowo 6 fragm. ceramiki. Spośród 9 zabytków krzemienych (surowiec wołyński – w przewadze – i narzutowy) większość to odłupki, których nie można przypisać kulturowo.

W pozyskanym materiale ilościowo przeważa ceramika kultury mierzanowickiej, jednak fragmentaryczny charakter badań, brak obiektów archeologicznych nie pozwala na ocenę intensywności i charakteru osadnictwa w tym miejscu w żadnej z wydzielonych faz osadniczych.

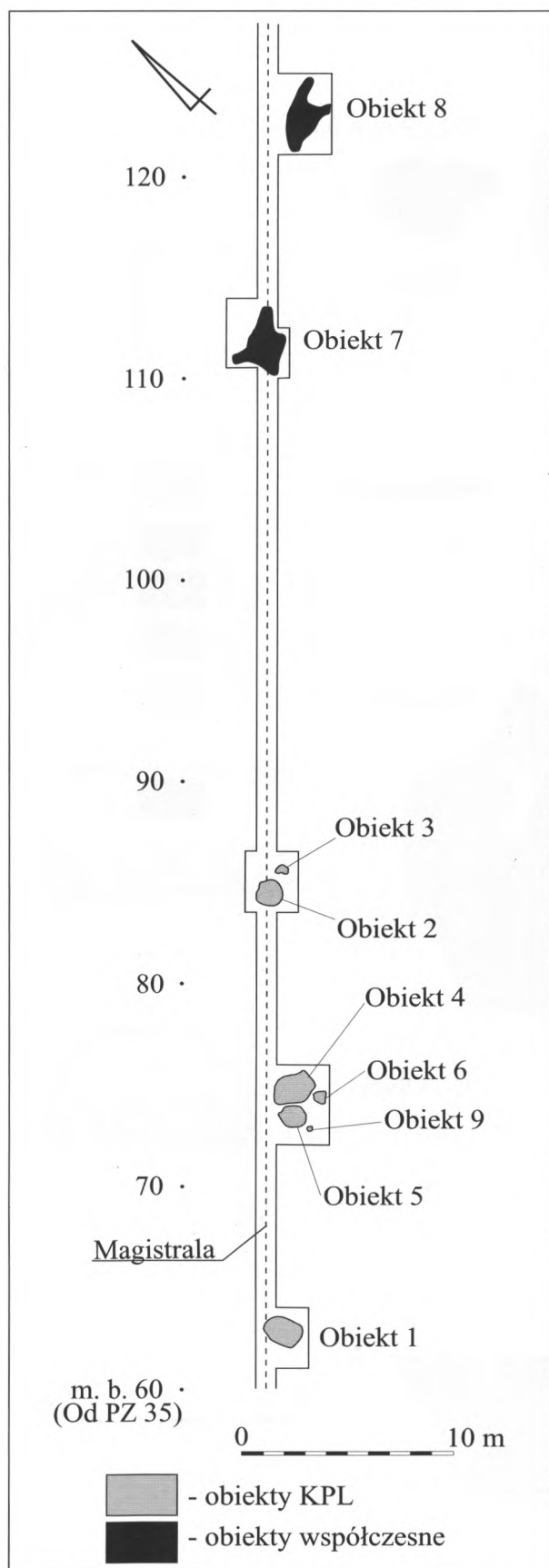
¹ W składzie: Anna Zakościelna, Marcin Szeliga, wsparty przez Tomasza Klisza, Marcina Piotrowskiego i Tadeusza Wiśniewskiego. W badaniach uczestniczyli studenci II i III roku archeologii UMCS.

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk na trasie przebiegu gazociągu na terenie pow. Hrubieszów: A – Zosin, stan. 17; B – Łukaszówka-Husynne, stan. 28; C – Husynne, stan. 29; D – Husynne Kolonia, stan. 4; E – Husynne, stan. 30; F – Moroczyn, stan. 26 (fragment *Mapy topograficznej* w skali 1:100 000, arkusz: 84.15.4 opracowanej przez Zjednoczone Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne "GEOKART" Rzeszów 1982).

Ryc. 2. Moroczyn, pow. Hrubieszów. Lokalizacja stan. 26.

Ryc. 3. Moroczyn, pow. Hrubieszów, stan. 26. Fragment wykopu z lokalizacją obiektów. Rys. T. Wiśniewski.

ŁUKASZÓWKA-HUSYNNIE, STAN. 28

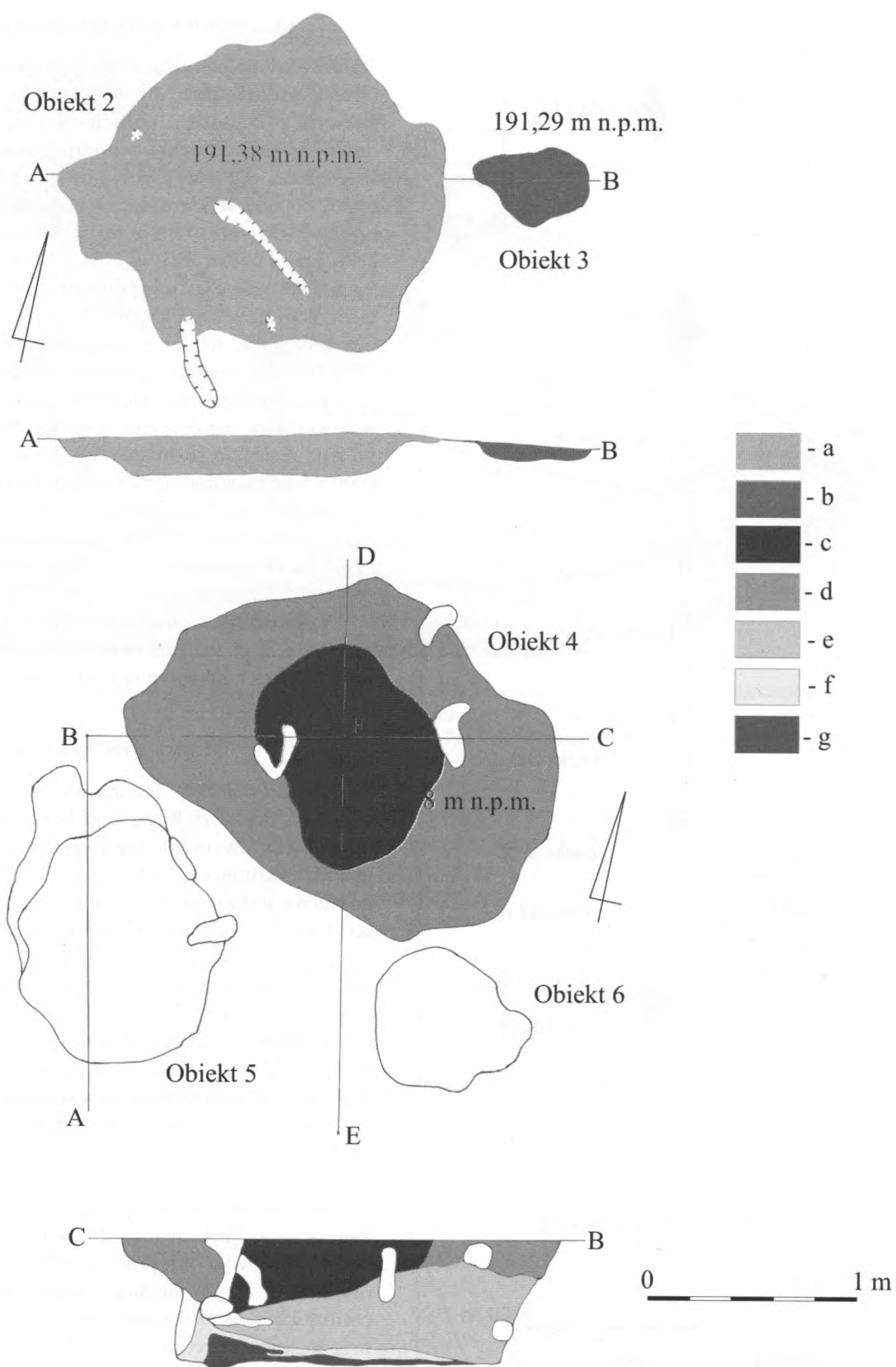
Stanowisko położone jest na południowej krawędzi Grzędy Horodelskiej, na lessowym cyplu wysoczyznowym o ekspozycji południowo zachodniej, południowej i południowo-wschodniej. Kulminacja cypla wyniesiona jest ok. 15 m i dość stromym stokiem (4-7%) opada w kierunku wcinającego się tu zakola doliny. Odkryte zostało przez Sławomira Jastrzębskiego w czasie badań AZP w 1986 r. Na kulminacji cypla natrafiono wówczas na fragment ceramiki o cechach technologicznych właściwych dla wczesnej epoki brązu, bez wskazania atrybucji kulturowej. W latach 1987-1989 było kilkakrotnie penetrowane przez pracowników służb konserwatorskich i muzealnych ówczesnego województwa zamojskiego, w wyniku czego poszerzono jego zasięg do rozmiarów ok. 6 ha i określono jako stanowisko wielokulturowe o charakterze osadowym.

Badania ratownicze 2005 r. przyniosły wynik negatywny. Wykop pod rurę gazową przebiegał u podstawy cypla, na którym znajduje się stanowisko, za nisko zatem, aby lokowane tu były w pradziejach obiekty. Nie odkryto również żadnych materiałów zabytkowych na złożu wtórnym. Na powierzchni stanowiska znaleziono 1 odłupek z krzemienia narzutowego.

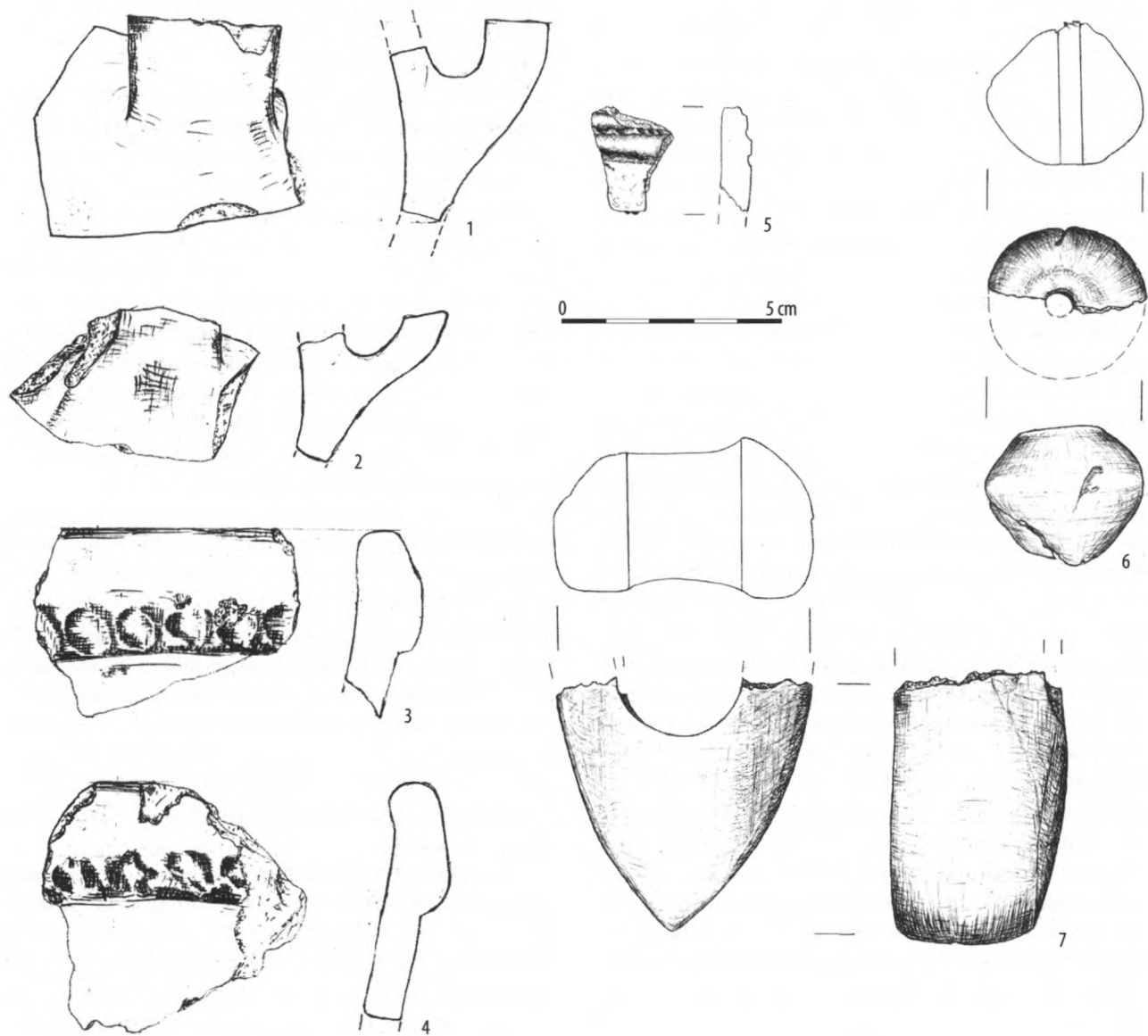
MOROCZYN, STAN 26

Stanowisko położone jest na wyniesieniu w głębi terasy nadzalewowej Bugu, nad bezimiennym ciekim (dziś zmeliorowanym), dopływem rzeczki Gąski, która uchodzi do Bugu ok. 1,3 km na wschód. Ekspozycję ma północną, północno-wschodnią i wschodnią o wartości 4-8 m, a kulminacja eksponowana jest okręcznie (ryc. 2). Znajduje się na pograniczu dwóch obszarów AZP i zewidencjonowane zostało dwukrotnie. Odkryte zostało 21.04.1986 r. przez Andrzeja Kokowskiego i zinwentaryzowane jako Moroczyn 26/40 na obszarze 86-94. Trzy lata później Ewa Banasiewicz prowadząc badania powierzchniowe na sąsiednim obszarze 86-95, zweryfikowała zasięg stanowiska (łącznie 15 ha) i jako Moroczyn 26/70 umieściła w dokumentacji tego obszaru. Pozyskane wówczas liczne materiały, jak również zebrane w następnych latach przez Wacława Panasiewicza, pracownika Muzeum im. St. Staszica w Hrubieszowie, określone zostały jako pozostałości osadnictwa z epok neolitu i brązu, okresu wpływów rzymskich (bez wskazania kultur archeologicznych) oraz wczesnego średniowiecza (IX-XIII w.). Wielokrotne prospekcje powierzchniowe w trakcie obecnych badań ratowniczych, prowadzone przy dobrej wczesnowiosennej obserwacji, przynosiły rezultaty znikome.

Nitka gazociągu przecięła stanowisko w centralnej partii jego zasięgu wzdłuż osi południowy-zachód

Ryc. 4. Moroczyn, pow. Hrubieszów, stan. 26. Plany i przekroje obiektów nr 2 i 4 (less: a – brunatny średniozwały; b – ciemnobrunatny średniozwały; c – ciemnobrunatny zwarty; d – brunatny zwarty; e – żółtoszary zwarty; f – ciemnoszary zwarty; g – jasnobrunatny zwarty). Rys. M. Piotrowski, T. Wiśniewski.

Ryc. 5. Moroczyn, pow. Hrubieszów, stan. 26. Wybór materiałów z obiektu nr 2. Rys. R. Galej, W. Zieliński.

– północny-wschód, na długości 380 m. Łącznie z aneksami poszerzającymi, badaniami objęto ponad 770 m² powierzchni. Odkryto relikty 9 obiektów archeologicznych położonych na kulminacji wyniesienia, w południowo-zachodniej partii stanowiska. W pozostałej części obiekty nie występowały, rejestrowano jedynie nieliczne fragmenty ceramiki w czasie planowania podglebia i stropu lessowego calca, których liczba sukcesywnie malała w miarę oddalania się od kulminacji w kierunku północno-wschodnim. Rejestrowane w trakcie badań AZP na powierzchni tego stoku, liczne materiały zabytkowe, musiały zostać zerodowane z wyższych partii, gdzie koncentrowało się osadnictwo. Stok północno-wschodni nie był użytkowany osadniczo, gdyż pierwotnie sięgała tu dolina jednego z cieków lub znajdował się innych zbiornik wodny (wymok?), co zostało zaobserwowane w wykopie pod rurę gazową.

Spśród dziewięciu odkrytych obiektów cztery to pozostałości pradziejowych jam gospodarczych (nr 1, 2, 4, 5) i towarzyszących im trzech, prawdopodobnie dołków postupowych (nr 3, 6, 9). Zlokalizowane były na kulminacji wyniesienia i tworzyły wyraźne skupienie (ryc. 3). Zachowane były w różnym stanie, generalnie w niewielkiej miąższości. Najbardziej zniszczony obiekt nr 1 miał jedynie 16 cm miąższości i jest pozostałością nieckowatego dna okrągłej w planie jamy. Nieco lepiej zachowany obiekt nr 2 miał 30 cm miąższości (ryc. 4). Najlepiej zachowany obiekt nr 4, okrągły w planie i prostokątny w przekroju, osiągał 60 cm miąższości (ryc. 4). W jego wypełniku wyodrębnił się wyraźnie poziom użytkowania w postaci stożka nasypowego z partią górną usytuowaną centralnie względem stropu i dna jamy. Obiekt ten dostarczył również największej ilości materiałów zabytkowych. Na różnych poziomach wypełnika natrafiono na 22 fragmenty ceramiki, bryłki polepy, łuszczkę z krzemienia wołyńskiego, kamień granitowy, muszlę małża oraz kilka kości zwierzęcych, w tym czaszkę psa w partii przydennej jamy. Porównywalny zbiór materiałów zabytkowych pochodzi z obiektu nr 2, w którego zachowanej partii spągowej natrafiono na 28 fragmentów ceramiki, przęślik, 3 zabytki z krzemienia wołyńskiego, przyostrzową część toporka kamienne-

go (ryc. 5: 7), ponad 20 fragmentów kości zwierzęcych i muszle małża.

Pozostałe obiekty (nr 7 i 8) położone w górnej partii stoku północno-wschodniego, to nowożytnie jamy gospodarcze służące prawdopodobnie do kopcowania płodów rolnych. W wypełniku obiektu nr 7 natrafiono na zwęglone ziarna grochu. Czas ich powstania i użytkowania określają gwóźdź żelazny i fragment drutu kolczastego, a nieliczne materiały pradziejowe to redepozyty na złożu wtórnym.

Cechy technologiczne i stylistyczne ceramiki wskazują, iż opisane wyżej pradziejowe jamy gospodarcze uznać trzeba za pozostałości osady kultury pucharów lejkowatych. Zbiór ceramiki jest nieliczny i znacznie rozdrobniony, co nie pozwala na rekonstrukcję form naczyń. Z obiektu nr 2 pozyskano kilka ornamentowanych fragmentów wylewowych, które pochodzą zapewne z garnków z pogrubionym brzegiem zdobionym odciskami palcowymi na kształt pseudolistew (ryc. 5: 3-4) oraz z pucharu lub amforki z pionowym słupkowatym stempelkiem. Wystąpiły ponadto fragmenty taśmowatych uch przekłutych poziomo (ryc. 5: 1, 2) oraz mały fragment ceramiki zdobiony ornamentem dwudzielnego sznura (ryc. 5: 5).

Osadę w Moroczynie 26 rozpatrywać trzeba w kontekście skupiska osadniczego kultury pucharów lejkowatych na zachodnim Wołyniu, którego centrum była pobliska osada wyżynna na stanowisku 1C w Gródku (por. np. W. Gumiński 1989; S. Jastrzębski 1991). Przesłanki źródłowe są jednak zbyt szczupłe, aby odnieść chronologię stanowiska do którejś z faz zasiedlenia osady centralnej (A. Bronicki, S. Kadrow, A. Zakościelna 2003, s. 28-33;). Można jedynie datować je na okres jej funkcjonowania, tj. na lata 3650-2700/2600 BC (A. Bronicki, S. Kadrow, A. Zakościelna 2004, s. 105-108).

Niewielki zakres badań ratowniczych nie pozwala odnieść ich wyników do całego, obszernego zasięgu stanowiska 26 w Mroczynie. W połączeniu jednak z niewielką dziś ilością materiału na powierzchni nasuwa się przypuszczenie, że intensywność osadnictwa na tym miejscu była stosunkowo niewielka, a dzisiejszy stan zachowania zbliżony jest do całkowitej degradacji.

LITERATURA

Bronicki Andrzej, Kadrow Sławomir,
Zakościelna Anna

- 2003 *Radiocarbon dating of the Neolithic settlement in Zimne, Volhynia, in light of the chronology of the Lublin-Volhynia Culture and the South-Eastern Group of the Funnel Beaker Culture*. W: The foundations of radiocarbon chronology of cultures

between the Vistula and Dnieper: 4000-1000 BC, ed. A. Koško. Poznań, s. 22-66. Baltic-Pontic Studies 12.

- 2004 *Uwagi na temat wzajemnych relacji chronologicznych późnej fazy kultury lubelsko-wołyńskiej oraz kultury pucharów lejkowatych z uwzględnieniem najnowszych wyników badań w Zimnie*. W: Przez

- pradzieje i wczesne średniowiecze. Księga pamiątkowa dedykowana doc. dr. Janowi Gurbie w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin, red. J. Libera, A. Zakościelna. Lublin, s. 101-125.
- Gumiński Witold
1989 *Gródek Nadbużny. Osada kultury pucharów lejkowatych*. Wrocław.
- Jastrzębski Sławomir
1991 *The Settlement of the Funnel Beaker Culture At Gródek Nadbużny the Zamość District, Site 1C – Brief Characteristics*. W: Die Trichterbecherkultur. Neue Forschungen und Hypothesen. Material des Internationalen Symposium 5, Dymaczewo, 20-24 September 1988. Cz. 2, red. D. Jankowska. Poznań, s. 189-196.
- Klisz Tomasz
2006 *Sprawozdanie z badań ratowniczych na stanowisku 29 w Husynnem, pow. hrubieszowski*. Archeologia Polski Środkowowschodniej 8 (w tym tomie).
- Piotrowski Marcin, Wiśniewski Tadeusz
2006 *Wstępne wyniki badań wykopaliskowych na wielokulturowym stan. 4 w Husynnem-Kolonii, pow. hrubieszowski, w roku 2005*. Archeologia Polski Środkowowschodniej 8 (w tym tomie).
- Szeliga Marcin
2006 *Wyniki ratowniczych badań wykopaliskowych na stan. 30 w Husynnem, pow. hrubieszowski, w 2005 roku*. Archeologia Polski Środkowowschodniej 8 (w tym tomie).

ANNA ZAKOŚCIELNA

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS ON THE ROUTE OF THE GAS PIPELINE UKRAINE – HRUBIESZÓW

SUMMARY

Rescue excavations were being conducted as pre-investment works related to the progress of constructions of the gas pipeline from the Ukraine to Poland. On the section from the state border to Hrubieszów, Lubelskie province, the line of pipeline covered with the range of six archaeological sites: Zosin 17, Łukaszówka-Husynne 28, Husynne 29, Husynne-Kolonii 4, Husynne 30 and Moroczyn 26, all Hrubieszów district (Fig. 1).

A system of realization of field works at all sites was adapted to the route of pipeline and to the width of pipeline ditch. Trenches were 2 m wide and their length reflected the extent of the site defined after the analysis of dispersion of archaeological materials on the surface. What more, trenches were divided into 10 m long parts; in their limits artefacts from separate layers and archaeological features were registered.

ZOSIN 17 – The site is located on the supra-flood terrace of the Bug river, in a point of south and south-east exposure and altitude ca. 2-3 m above the valley bottom. In a central spot in the limits of the site surface-outline which gas-trench crossed there were not found any remains of archaeological features. From an arable layer and a roof of subsoil 65 fragments of ceramics and 9 flint items were collected and they proved settlement existing of the people of the Globular Amphora and Mierzanowice cultures, the Lusatian culture from the Bronze Age and colonization from the period between the 10th and the 12th century of the early Middle Ages. A fragmentary manner of research and a lack of prehistoric objects doesn't permit to term the degree of intensity and character of settlements in time of any distinguished cultural phases.

ŁUKASZÓWKA-HUSYNNNE 28 – The site is situated in the southern margin of Grzęda Horodelska, on a loess promontory

exposed towards south-west, south and south-east. Excavations yielded negative results.

MOROCZYN 26 – The site lies on a height, placed deep inside the supra-flood terrace of the Bug river at unnamed brook, a tributary of the Gaśka river. The culmination has nearly circuitous north, north-east and east exposure (Fig. 2). The route of gas pipeline cut the site in a middle section of its range, covered the length of 380 m. Together with widening annexes, an area of 770 sq. m was unearthed. Relics of 9 archaeological features recorded on the top of the height, in south-west part of the site, were discovered (Fig. 3). Four of them were remnants of domestic pits of the Funnel Beaker culture (no 1, 2, 4, 5); three interesting traces, in all probability, post-sockets (no 3, 6, 9) were accompanied to them. The traces from posts were of various state of preservation, generally of not large thickness (fig. 4). The features 7 and 8 have occurred to be modern hollows, served to storage of agricultural products.

The settlement in Moroczyn 26 has presumably connections with the dwelling complex of the Funnel Beaker culture in west Volhynia, with its centre in nearby upland settlement at site 1C in Gródek (compare W. Gumiński 1989; S. Jastrzębski 1991). Unfortunately, because of too scanty source conditions (Fig. 5), it isn't possible to point a chronological position of the site in Moroczyn within the internal division of the development of the central locality (A. Bronicki, S. Kadrow, A. Zakościelna 2003, p. 28-33) and it can be dated only to the wide period of the Gródek settlement, i.e. to 3650-2700/2600 B.C. (A. Bronicki, S. Kadrow, A. Zakościelna 2004, p. 105-108).

Dr Anna Zakościelna
Instytut Archeologii
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4
20-031 Lublin
annazakoscielna@wp.pl